

AKŞEHİR'DE SIRA YARENLERİ*
Dr. G. Tarıman Cenikoğlu, TÜDAV Yayınları,
İstanbul, 1998, s.154

Ö.Handan (Özdamar) YURDAKUL**

Yarenlik, toplumda önemli rolü olan bir müessesedir. Asıl fonksiyonu eğlenceyi araç olarak kullanmak suretiyle, toplumsal adalet, iyi ahlak ve yardımseverlik gibi değerleri korumak olan Yarenlik, aynı zamanda bir eğitim kurumu vazifesi de görür. Gençler geleneklerimizi, dürüstlüğü, saygıyı, hoşgörüyü, sorumluluk duygusuna sahip olmayı, toplumsal adaleti, misafirperverliği bu sohbetlerde öğrenir.¹ (Tezcan, 1989, s.48-49) Öyleki sonbahar aylarında başlayan, uzun kış gecelerinde devam eden ve baharın gelişiyle son bulan "Yaren Sohbetleri", bilhassa radyo, televizyon gibi iletişim araçlarının olmadığı dönemlerde, insanları, özellikle de gençleri, hem eğlendirmekte, hem düşündürmekte ve hem de ahlaki, mesleki ve sosyal açıdan eğitmekte, dostluk, mertlik, dayanışma, karşılıklı muhabbet gibi insani duyguları pekiştirmektedir.

Türk toplumunun Orta Asya'dan Anadolu'ya getirdiği ve uzun yıllar boyunca bu topraklarda idame ettirdiği Yarenlik teşkilatı üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Bunlardan biri de sayın Dr. G. Tarıman Cenikoğlu'nun "Akşehir'de Sıra Yarenleri" adlı eseridir. Sayın Prof.Dr. Saim Sakaoğlu'nun danışmanlığında hazırlanmış bir Yüksek Lisans tezi olan bu çalışma, 1998 yılında Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı tarafından İstanbul'da basılmıştır.

Akşehir Sıra Yarenlerinin yanı sıra, Yarenlik teşkilatı ile diğer illerimizdeki ve yurt dışındaki Yaren sohbetleri hakkında da bizleri aydınlatan eser, toplam 154 sayfadan müteşekkildir. Yazar, eserin "Söz Başı" kısmında, atalarımızın Orta Asya'dan göç ederken maddi-manevi kültürlerinin içinde "Yarenlik geleneğini de beraberlerinde getirdiklerini ve bu sazlı sözlü eğlencenin muhtemelen İslamiyet öncesi devirlere dayandığını belirtir. "Söz

Başı"nın ardından Prof.Dr. Saim Sakaoğlu, "Akşehir'de Sıra Yarenleri" başlığı altında, yaren kelimesi ve bu kelimenin taşıdığı mefhumla ilk karşılaşmasını anlatır ve Dr. Cenikoğlu'nun öncelikle Akşehir'e, daha sonra da kültürümüze güzel bir eser kazandırdığını ifade eder.

"Akşehir'de Sıra Yarenleri" üzerine yapılan bu çalışmada izlenen metot ve geçirilen merhaleler, eserin "Giriş" kısmında verilmiştir. Yazar çeşitli yörelerimizde olduğu gibi Akşehir'de de yaşayan "Yarenlik" teşkilatına, niçin "Sıra Yarenleri" denildiğini şu şekilde açıklamaktadır: "Uzun kış gecelerinde çeşitli meslek gruplarına mensup gençler, her akşam sıra ile bir yarenin evinde toplanıp eğlendiklerinden dolayı kendilerine "Sıra Yarenleri" denilmiştir."

Eserin "Giriş" kısmından sonra Akşehir'in "Tarihi", "Coğrafi Konumu ve Ekonomisi" ile ilgili bilgiler verilmiş ve I. Bölüme geçilmiştir. Toplam IV Bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde "Yarenlik Hakkında Çeşitli Tanımlar", "Yarenlik Geleneğini Araştırma Yöntemi", ve "Ahilik ve Yarenlik" şeklinde ana başlıklar bulunmaktadır.

"Yarenlik Hakkında Çeşitli Tanımlar" başlığı altında "yar, yaren, yarenlik, yarenlik etmek, sıra yareni" gibi kelimelerin A. Sözlüklere Göre
B. Ansiklopedilere Göre
C. Dergi/Kitaplara Göre
D. Akşehirli Yarenlere Göre tanımları verilmektedir.

Birinci Bölümün ikinci ana başlığı olan "Yarenlik Geleneğini Araştırma Yöntemi" kısmında ise;

- A. Yazılı Metinlerden Bilgi Toplama
B. Kaynak Şahıslarla Görüşerek Bilgi Toplama
C. Ses Kayıt Cihazıyla Bilgi Toplama

- D. Yaren Sohbet ve Eğlencelerinin Kamera ile Çekimi
E. Yaren Sohbet ve Eğlencelerinin Fotoğraf Makinesi ile Çekimi
F. Yarenlik Geleneğini Araştırma ve Derleme Yapmak için Gidilen Yerler başlıkları yer almaktadır. Yazar bu kısmın sonunda araştırma için gittiği yerlerin bir listesini verir.

Birinci Bölümde yer alan son husus da "Ahilik ve Yarenlik"tir. Bilindiği üzere Ahilik, Anadolu Selçukluları zamanında kurulmuş Türk Futüvvet hareketi diyebileceğimiz bir teşkilatın adıdır. "Mefkure ve çalışma tarzı itibarıyla topluma hizmet sunma ülküsü ile özel yönetmeliklerde belirtilen iş ve ahlak disiplini, şeyh, usta, çırak, kalfa vs. hiyerarşisi içinde çalışmayı ibadet zevki haline getiren sinai, ticari, siyasi, askeri, sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunan bir teşkilattir. Bu teşkilatın mensuplarına, birbirlerine Arapça "kardeşim" demek olan "Ahi" diye hitap ettikleri, Ahilerden meydana gelen kuruma da "Ahilik" adı verildiği kabul edilmektedir."² (Bayram, 1991, s.5-6) Yarenlik teşkilatının da bir esnaf ve sanat kurumu olan Ahilik ile benzer tarafları vardır.

Eserin II. Bölümünde "Temsili Yarenler Şöleninin Derlenmesi", "Türkiye'de Yarenlik Geleneği" ve "Yurt Dışında Yarenlik Geleneği" başlıkları yer almaktadır.

Yazar bu bölümde, öncelikle doğal bir ortamda düzenlenen "Yarenler Şöleni"ni ayrıntılı bir şekilde anlatır ve hemen ardından Türkiye'deki Yarenlik Geleneği hakkında bilgi verir. Ayrıca bu geleneğe yurt dışında Uygur Türklerinde, Özbek Türklerinde ve Bulgaristan'da yaşayan Türklerde de rastlanıldığını "Yurt Dışında Yarenlik Geleneği" bahsi içinde vermiştir.

"Akşehir'de Sıra Yarenleri", "Sıra Yarenleri Kanunu Metni", "Sıra Yarenlerinin Devir-Teslim Töreni", "Sıra Yarenliği ve Orta Oyunu", "Sıra Yarenlerinin Oyunları" başlıkları, eserin III. Bölümünde yer almaktadır.

"Akşehir'de Sıra Yarenleri", "İlçe Merkezinde Yarenlik", "Kasabalarda Yarenlik", ve "Köylerde Yarenlik" olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Yazar, "kökü İslam öncesi dönemlere kadar uzanan, Orta Asya'dan Anadolu'ya getirdiğimiz bir folklor gelene-

ği" olarak tanımladığı Yarenliğin "İlçe Merkezindeki Tarihi Gelişimi"nden bahsederken, bu teşkilatın "izlerini, eski Türklerin dostlarına toplu olarak verdikleri yemekli, içkili, oyunlu ve eğlenceli törenlerde" görmenin mümkün olduğunu söyler ve hemen ardından Yarenliğin İslamiyet'le birlikte birtakım değişikliklere uğradığını belirtir. Örneğin İslamiyet öncesi kadınların da iştirak ettikleri bu sohbetler, İslamiyet'le birlikte çehre değiştirmiş, sadece erkekler arasında tertiplenen bir sohbet ve eğlence geleneği olarak kalmıştır.

Dürüstlüğü, iyi ahlakı, yardımseverliği ve dayanışmayı temsil eden yarenlik, ancak belirli birtakım meziyetlere sahip erkeklerin girebildiği bir eğitim merkezidir. Bu meziyetleri yazar, "Sıra Yarenliğine Girebilme Şartları"nda, kısaca, şu şekilde açıklamaktadır: "Topluluğa giriş şartları geniş olarak kendi tüzüklerinde tespit edilmiş olmakla beraber; mert, cömert, misafirperver, ahlaklı, büyüklerine saygılı, küçüklerine sevgi ve şefkat besleyen, sır saklamasını bilen, kötü alışkanlıkları olmayan, belli bir sanat ve mesleği olan, askerlik hizmetini yapmış, Akşehir ve çevresinde oturanların üye olabileceği bir teşkilattir. Vatani görevini yapmamış olanlarla, herhangi bir suçtan dolayı hüküm giyenler üyeliğe kabul edilemiyor."

İlçe Merkezinde "Sıra Yarenliğine Girebilme Şartları"nın ardından Sayın Cenikoğlu, "Sıra Yarenliği Tüzüğü Metni"ni verir.

Yaren sohbetleri sonbahar aylarında başlar ve kış bitimine kadar devam eder. Sohbetlere başlamadan önce Yarenler, "Ocakbaşı" adı verilen ilk toplantılarını yaparlar. Bu toplantılarda öncelikle lider konumunda olan Yiğitbaşı'nı seçerler. Daha sonra hiyerarşik sıraya göre Yiğitbaşı Kahyabeyi'ni, İki Büyük Yarenağası'nı, Üç Büyük ise Bölükbaşı'nı seçer. Bunların dışında bir de her türlü hizmeti yapacak olan "Çavuş" belirlenir. "Sıra Yarenliğinin Kuruluşu/Yönetimi/Üyeleri" bahsinde verilen bu bilgilerden sonra, "Yarenlerin Görev ve Sorumlulukları"na geçilir. Yarenlik teşkilatının olumlu meziyetlere sahip özel kişilerden oluşmasından mütevellid "yaren" sıfatı, bu kişilere bir ayrıcalık, bir üstünlük ve bir saygın-

lık kazandırmaktadır. Bu sebeple her yaren toplumu içinde hal ve tavırlarına dikkat etmek, tüzüklerinin gerektirdiği görev ve sorumlulukları yerine getirmek zorundadır. İşte bu bahiste, yarenlerin yerine getirmek zorunda oldukları görev ve sorumluluklar açıklanmıştır.

"İlçe Merkezinde Yarenlik" konusu "Sıra Yarenlerinin Kıyafetleri"nin tanıtılması ve "Sıra Yarenlerinin Eşyaları"nın verilmesiyle son bulur.

"Kasabalarda Yarenlik" ve "Köylerde Yarenlik" başlıklarıyla da yazar, yaren sohbetlerinin görüldüğü köy ve kasabalar hakkında bilgiler verir, buralardaki yaren gelenekini anlatır.

III. Bölümün II. Maddesi olan "Sıra Yarenleri Kanunu Metni"nde ise, Akşehir Yarenlerinin Kanun Metni verilir ve hemen ardından "Yaren Mahkemesi", "Yarenlikte Yargılama Usulü", "Yarenlikte Ceza Çeşitleri" ve bu ceza çeşitlerinin örnekleri sıralanır. Tüm bunların ardından "Sıra Yarenlerinin Devir-Teslim Töreni"ne geçilir. Devir-Teslim töreni, her yarenin üzerine düşeni yerine getirdikten sonra sırasını bir başka yarene devrettiği törendir.

III. Bölümün "Sıra Yarenliği ve Orta Oyunu" bahsinde Cenikoğlu, Orta Oyunu ile Yarenlik arasındaki ilişkiye dikkati çekmiş ve Yaren Sohbetlerinde Orta Oyunundan ne şekilde faydalandığını ortaya koymuştur.

Eserin IV. ve son Bölümünde yazar, ilk olarak "Sıra Yarenlerinin Yaşayan Gelenek ve Görenekleri"nden bahsetmektedir. "Yarenlik bağıyla birbirlerine bağlanan insanların; doğum, sunnet, evlenme ve ölüm törenleriyle dini bayramlarda dayanışma içinde buldukları, acı ve sevinçlerini paylaştıkları, maddi ve manevi katkıda bulunmaya devam ettikleri"nin görülmekte olduğunu ifade eden Cenikoğlu, bu geleneğin giderek yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını, "Yok Olma Tehlikesi Karşısında Yarenlik" başlığı altında belirtmiş ve bu hususta duyduğu endişeleri dile getirmiştir.

Eserin "Sonuç" kısmında ise Yarenlik ve Yaren Sohbetleri hakkındaki bilgiler kısaca özetlenmiş ve ardından kasaba ve köylerin pek çoğunda ortadan kalkmış ya

da faaliyetleri azalmış yarenlik geleneğinin yaşatılması için birtakım "Öneriler" sunulmuştur. IV. Bölüm "Mahalli Kelimeler Sözlüğü" ve "Bibliyografya" ile sona ermiş, "Ek"ler kısmına geçilmiştir. Burada da ilk olarak "Kaynak Şahıslar Listesi", Yaren Sohbetlerinde söylenen "Yaren Okşama, Türkü, Oyun Havaları/Notaları" ile "Yarenlerin Oturuş Planları" verilmiş, ardından Yarenlerin ve Yaren Şöleninin çarpıcı görüntülerinden oluşan "Yaren Fotoğrafları" eserin sonuna eklenmiştir.

Sayın Dr. G.Tarıman Cenikoğlu'nun "Akşehir'de Sıra Yarenleri" adlı eseri, Orta Asya'dan Anadolu'ya getirilen ve bu topraklarda uzun yıllar yaşatılan, ancak günümüzde ise bazı yörelerimizde yok olmuş, bazılarında da yok olmaya başlamış Yaren Sohbetlerini ve Yarenlik geleneğini, Akşehir'i esas alarak gözler önüne sermekte; folklorumuzun önemli bir parçası olan bu geleneğin araştırılıp, benzer çalışmalarla yaşatılması hususunda dikkatleri bu konuya çekmektedir.

NOTLAR

- * Yazımız, Dr. Tarıman Cenikoğlu'nun "Akşehir'de Sıra yarenleri" adlı eserinin bir tanıtımıdır.
- Eser, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu danışmanlığında hazırlanmış bir Yüksek Lisans tezi olup, 1998'de TÜDAV tarafından basılmıştır.154 sayfa ve dört bölümden oluşan bu eserde Akşehir merkez alınarak Anadolu'da ve Yurt dışında yarenlik geleneği hakkında bilgi verilir.
- Yaren Sohbetlerinde söylenen Türkü, Oyun Havaları/Notaları ve Yaren Fotoğraflarıyla zenginleştirilen eser, Türk folkloru açısından büyük önem taşımaktadır.
- Our article is a presentation of a book called "Akşehir'de Sıra Yarenleri" by Dr. G. Tarıman Cenikoğlu.
- The book was prepared by counseling of Prof. Dr. Saim Sakaoğlu and was published by TÜDAV in 1998. The book, which consist of 154 pages and 4 parts, gives information about friendly chat originating to centre of Akşehir and tradition of it abroad.
- The book, which was made rich by folk songs, tunes, musical notes and photographs of the friends, is of great importance for Turkish folk dance.
- ** AKÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi

KAYNAKLAR

1. Mahmut Tezcan, Sosyal Değişme Sürecinde Çankırı Yaran Sohbetleri, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1989, s.48-49
2. Mikail Bayram, Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu, Konya, 1991, s.5-6